

Heyatını Azərbaycan xalqının müstəqilliyinə həsr edən Ümummilli Liderimizin ardıcılı, qürur mənbəyimiz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti canan İlham Əliyevin 2020-ci il 17 oktyabr tarixdə Azərbaycan xalqına müraciətindən: "Biz Füzuliye qayıdaçaq, biz bütün kəndləri yenidən quracaq, abadlaşdıracaq. O kəndlərə heyət qayıdaçaq. Neca ki, vaxtılı Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu Füzuli rayonunun 22 kəndini işğaldan azad edib, o cümlədən Horadız qəsəbəsini. İndi baxın, görün necə gözəl məkandır. Horadız qəsəbəsi çox abad, müasir şəhərə çevrililib. İşğaldan azad edilmiş kəndlərdə füzülililər yaşayır. Deyə bilərem ki, bu günə qədər işğaldan azad edilmiş kəndlərdə Füzuli əhalisinin təqrübən yarısı məskunlaşdırıb. Ancaq bu gün artıq füzülililərin yaşadıqları kəndler azad edilib və oraya heyət qayıdaçaq, onlar qayıdaçaqlar, onlar orada yaşayacaqlar, öz ecdadlarının qəbirlərini ziyarət edəcəklər. Orada bərpa olunacaq məscidlərde azañ səsi eşidiləcək. Biz ƏŞ şərəfi missiyamızı yerine yetiririk. Mən tam əminəm ki, bundan sonra da şanlı Azərbaycan Ordusu işğalçıları torpağımızdan qovmağa davam edəcəkdir."

Bəli, biz Füzuliə qaydırıq. Tarixi-dini abidələrlə, xüsusən də türbələrlə zəngin, rəy-yonun Babi kəndində yerləşən sekkizgüləşli Şeyx Babi Yaqub (XIII əsr) türbəsinə, Aşağı Veyselfi kəndində XIV əsrdə ail Mirali türbəsinə, Əhmədəllər kəndində orta əsr qəbiraltılarının ərazisində sənduqə formalı qəbiraltılarının üzərindəki türbə, XIX əsrdə oluduğu söylenilən Cəlil türbəsinə, Qarğabazar kəndində, Şah Abbas karvansarayından yuxarı, qayanın üstündə füzulilərin Şah Abbas adlandırdığı məscidə qaydırıq. **Biz tariximizi** ziqrənəvəm, gələcək nesillərə ərməğan etməyə qaydırıq.

Füzuliya qısa bir səyahət

Füzuli Qarabağ dağ silsilesinin cenub şərq eteklərindən Araz çayına qedər mallı düzənlilik və alçaq sahələri shate edir. O, Cəbrayıł, Xocavənd, Ağcabədi, Beyləqan rayonları və Araz çayı boyunca İranla həmsər-böddür.

Rayonun arazisi 1386 km², ehalisi ise təxminan 144 min nəfərdir. Rayonda 2 şəhər, 16 qəsəbə, 82 kənd və başqa yaşayış məntəqələri vardır. Rayonun arazisindən axan Qurucayı, Kündələncayı, Qozluçayı, Çarəkən çayları Arz köyçəsini çavalarıdır.

Bölge inzibati arazî vahidi kimi 1827-ci il sentyabrın 10-da yaradılmış və ilk沁 adı Qarabulaq olmuşdur. Rayon kimi 8 avqust 1930-cu ilde təşkil olunmuş və Qaryagın adlandırılmışdır.

1959-cu ilin aprelinde böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 400 illiyi şərəfinə Qarayığın rayonunun adı dəyişərək Füzuli rayonu adlandırılmışdır. Füzuli rayonu arasında müxtəlif dövrlərdə Qarəkōpektəpədə, Qarabulaq kurqanlarında, Güneştəpədə, Quruçay sahilində və digər yerlərdə tədqiqatlar aparılmış. Azərbay-

Azad torpaqlarımız: Füzulinin hüsnü ilmə-ilmə naxışları...

canın qədim kökə sahib olduğu sübut edilmişdir. 1968-ci illər yayında mərhum arxeoloq-alim Məmmədəli Hüseynov tərəfindən aşkar olunmuş preneatadlı-Azixantrop adəminin alt çənesinin sümükləri rayon mərkəzindən 15 kilometr aralı məsafədə yerləşən Azix mağarasında tapılmışdır. Azerbaycan arxeologiya elminin böyük naiiyətləri olan bu abidə Qarabağın Füzuli ərazisində vaxtılıq qədim paleolit dövrünün mövcudluğunu askarlaşdırı.

Füzuli rayonunda Əcəmi memarlıq məktəbinin təsiri ilə inşa olunan bir sıra memarlıq abidələr var idı. Çox təessüt ki, Əhmədli və ya Arğalı türbəsi (XIII əsrin sonu), Babi türbəsi (1273-cü il), Aşağı Veyselli kəndində hamar daşdan tikilen qüləvari Mirelli türbəsi (XV əsr), Qarğabazar kəndində Hacıqılı-yasəddin məscidi (1682-ci il), Karvansara (1684-cü il), Əqçehəməd kəndində məscidi (XVIII əsr), Füzuli şəhərində Hacı Əlekber məscidi (XIX əsr), "Məşədi Həlib" hamamı (XIX əsr), Mərdinli kəndi yaxınlığında daşdan yonulan at, qoç fiquru qədim abidələri (XVIII-XIX əsrlər) və sajr bu kimi tarixi ehemiyət daşıyan abidələr ermənilərin vəhşisə və vandalizmə məruz qalmış, məhv edilmiş vəndurılmışdır.

Füzulinin yüzlerle sahidi itkini alılı var

23 avqust 1993-cü ilde Füzuli rayonu füzüllilərin uzunmüddətli mübarizəsinə baxmayaraq Ermenistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğal eddi. 1994-cü ilde isə Horadiz emməlyiyatı zamanı rayonun bir hissəsi İşğaldan azad olundu. 2020-ci ildə qəder rayonun İşğaldan azad olunmuş ərazilərində 13 qəsəbe ve 24 kənd məvcud olub. Qəsəbelərden 12-si ("Qayğılı" qəsəbeləri) ərazidə yəni salınmış ve mecburi kökçün aileləri müraciət etdiklərindən sonra əsaslı şəhərə qayğılıdır. 2021-ci ildə əsaslı şəhərə qayğılıdır.

köküñen meskunlaşmışdır.

1988-ci ilden başlayan Ermenistan təcavüzüne qarşı mübarizədə minlərlə füzulli döyüşmüş, yüzlər füzulli şəhid olmuş, yaralanmış, itkin düşmüşdür. Füzulinin 1100-dən çox şəhəl ve itkini, 113 girov, 1450 nəfər müxtəlli dereceli illi var. Füzulye erməni təcavüzü neticesində 36361 nəfər uşaq zərər çekmiş, onlardan 1551 yetim qalmışdır. Mürəbbəlinən esas ağırlığını Füzuli şəhəri, Yarılwand Dövlətiyər, Qacar

Divanaltılar, Yuxarı Veysəlli, Aşağı Veysəlli, Qaradağlı, Üçbulaq, Arış, Qoçehməddi, Cuvarı, Güzəldi, Gorazılı, Cəmili, Dilağarda, Gövşəd, Xələfsə, Mollavəli, Xatunbulaq kəndlərinin əhalisi olmuşdur.

27 sentyabr 2020-ci il tarixdə Azərbaycan Ordusu tərəfindən keçirilmiş eks-hücum eməliyyatı nəticəsində rayonun kəndlərinən Qaraxanbəyi, Qərvənd, kənd Horadız, Aşağı Əbdürremanlı, 9 oktyabrdə Yuxarı Güzlək, Gorazılı, 14 oktyabrdə Qaradağı, Xatunbulaq, Qarakollu, 15 oktyabrdə da Ariş kəndi işğaldan azad edilib. 17 oktyabr 2020-ci ildə isə Qoçehmedli, Çimən, Musabeyli, Pirhəmədli, Dədəli, İşıqlı, Cuvarı kəndləri və Füzuli şəhəri işğaldan tam azad olunmuşdur. Davam edən eməliyyatlar nəticəsində 20 oktyabrdə Dördçinar, Kürdlər, Yuxarı Əbdürremanlı, Qarğabazar, Aşağı Veyselli, Yuxarı Abyasınlı, Saracıq, 21 oktyabrdə Gecəgözlü, Aşağı Seyidəhmədli, Zərgər kəndləri, 28 oktyabrdə Mandılı, 7 noyabrda Yuxarı Veyselli, Yuxarı Seyidəhmədli, Qorqan, Üçüncü Mahmudlu, Qacar və Divanalıtlar, 9 noyabrda Qobu Dilağarda, Yalı Pirhəmədli, Yağılvənd, Dilağarda, Seyid Mahmudlu və Elasgerli kəndləri Azərbaycan Silahlı qüvvələri tərəfindən erməni işğalından azad olunmusdır.

**Füzuli abadlaşır ki,
sakinlərini
gövənəna alıñ**

30 ilə yaxın dövrə daşı daş üstündə qal-
mayan yurd yerlərimizdəndir Füzuli. İşğal-
dan azad olunan bu ata-baba ocağını da di-
ğer rayonlarımız kimi abadlıq işləri qoynuna
alıb. Qoynuna alıb ki, abadlaşın, hərəfəli
şəralıt yaradılsın, soydaşımız öz doğma
erdiner təzkiyə gəvəndə bilsinlər.

Şuşanın işgalden azad olunmasında böyüklük strateji önemiyetle malik olan Füzuli rayonunda dövlətimizin başçısı tərəfinden 2021-ci ilin yanvarında Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa avtomobil yolu 27-ci kilometrində Füzuli-Şuşa yolunun, Füzuli rayonunda hava limanının, oktyabrın 17-də Füzulinin azad olunduğu gün işe Füzuli-Ağdam avtomobil yolu, İşğal zamanı dağıdılmış Füzuli rayonunun Dövşətyarlı kəndində yeni "ağılı kənd" in, həmçinin Azərişq ASC-nin Füzuli şəhərində Rəqəmsal Yarımstansiya idarəetmə Mərkəzinin təməllerinin qoyulması, İşğalden azad olunmasının ikinci ilində Beynəlxalq Hava Limanının açılması qısa müddət ərzində Füzulinin bərpası və inkişaf üçün görülən böyük məqsədi işlər, sakinlərinin yurd yerlərinə tezliklə qaydıracaqlarını şartlandıran amillərdir.

Füzülide rayon İctimaiyyetinin nümayeneleri ile görüşü zamanı ölkemizin başçısı demildir: "Füzülide heyat qaydır ve qayıdaq. Ölmənin ki, maksimum qısa müddət erzində Füzüli şəhəri de, rayonun kəndləri de çıxırlanacak. Biz azad edilmiş ərazilərdən en müasir texnologiyaları tətbiq edirik. Bu, artıq reallıdır. Bunu men mühərribe başa çatan- dan dərhal sonra bəyan etmişdim və bunu bu gün hər kəs görə bilir".

